

Földvály Miklós István

Egy hiányzó láncszem Az MR 124-es zágrábi pontifikále*

2012 szeptemberében háromnapos zágrábi kutatóúton tanulmányoztuk a magyar liturgiátörténet két legkorábbi szövegméltékét Madas Edittel és Józsa Attilával. E két kódex az úgynevezett *Esztergomi benedikcionále* (BS [Benedictionale Strigoniense]) és a *Hartvik-agenda* (H), a zágrábi érseki könyvtár (Knjižnica Metropolitana)¹ MR 89-es és MR 165-ös jelzetű kéziratái.²

Földvály Miklós István (Gödöllő) középkorkutató, liturgiátörténész, az ELTE BTK Latin Tanszékének adjunktusa és a LFZE Egyházzene tanszékének oktatója.

Mindketten a pontifikále műfájának XI. századi képviselői. Formátumuk különbözik: az előbbi egy viszonylag kis méretű, finom kialakítású díszkódex, az utóbbi tekintélyesebb méretű, igényes írású, de díszítetlen. Kapcsolatuk azon túl, hogy nagyjából egykorúak és mindketten a zágrábi székesegyház középkori gyűjteményéhez tartoztak, tisztázatlan. Belső, intézményes vonatkozású adatok, amilyenek a templomtípusok, a litániák vagy a szanktorále szentjei, csak elvétve szerepelnek bennük, s értelmezésük önmagában nem meggyőző. Biztosabb eredményeket ígér a liturgikus rend összevetése, de az egyik pontifikaléból éppen az hiányzik, ami a másikban megvan. Az ugyanis, hogy egy középkori pontifikále milyen rendtartásokat, azaz ordókat foglal magába, igen változékony. Annyit mindenesetre ki lehet jelenteni, hogy legalább a XIII. századig a pontifikále anyagához tartoznak nemcsak a kifejezetten püspök által celebrált szertartások, hanem a benedikcionále,³ a misén kívüli szentségek-szentelmények, a processziók, az egyházi év rendhagyó alkalmi és sokszor a mise rendje is. Márpedig ennyi minden csak kivételesen fér el egyetlen kéziratban.

* A tanulmány az OTKA K 78680 kutatási programjának keretében készült.

¹ A könyvtár fizikailag Zágrábban a Hrvatski Državni Arhiv (Horvát Országos Levéltár) épületében található, kutatóhelyisége a földszint 15. szoba. Hivatalos neve a Knjižnica Metropolitana, másképp Metropolitana Knjižnica, igazgatója Vladimir Magić, tulajdonosa a zágrábi érsekség (Zagrebačka Nadbiskupija). A szakirodalom és a katalógusok még mindig gyakran hivatkoznak a könyvtár korábbi, államosítás-korabeli nevére, ez azonban ma már anakronizmus.

² E közlemény keretei között fölösleges kitérni a két forrás bemutatására és tekintélyes szakirodalmukra. Legyen elég fölhívnom a figyelmet arra, hogy kritikai kiadásuk megjelenése a Monumenta Ritualia Hungarica (MRH) sorozat 3. és 4. köteteként 2013-ra várható. A kötetek részletes leírást és kutatástörténeti összefoglalást tartalmaznak majd. Saját idevágó írásaim (bennük a legfontosabb hivatkozásokkal) itt olvashatók: <http://class-phil.elte.hu/sites/default/files/profilok/foeldvaymiklosistvan/>

³ Az ünnepélyes főpapi áldásról ld. Józsa Attila tanulmányát a *Magyar Egyházzene* előző számában.

A BS és a H ordói között tehát nincs átfedés, kivéve a bérálás rövid, alig egyetlen lapra terjedő szertartását. Ennek tanúsága azonban biztató: a két kódex tökéletesen megegyezik, még a cím és a rubrikák szövege is ugyanaz. A bérálás —rövidsége ellenére— meglehetősen változatos formákat öltött a középkorban, így ez az egybeesés a két forrás szoros liturgikus kapcsolatáról árulkodik.⁴

Van azonban köztük egy másik, áttételesebb kapcsolat. A pontifikále külföldi párhuzamait áttekintve világos, hogy az ordók csoportosítása és sorrendje nem véletlenszerű. Abból, hogy milyen ordók és milyen elrendezésben kerültek be egy-egy kódexbe, hagyományozásukra, mintáikra lehet következtetni. Amint egy két évvel ezelőtti előadásomban kifejtettem,⁵ a két kézirat fölépítése megfelel a X. századtól kezdve Európa-szerte elterjedt Német-római pontifikále tematikájának, ha a BS-t egy legalább kétkötetes sorozat első, a H-t pedig második kötetének tekintjük. Ez magyarázná meg azt is, hogy miért zárják, pontosabban egészítik ki egymást, azaz miért nem található meg ugyanaz az ordó mindkét kódexben.

Tételemet azzal tudtam volna alátámasztani, ha kimutatom, hogy a későbbi magyar vagy zágrábi⁶ liturgikus gyakorlatban mindkét gyűjteménynek vannak leszármazottai. Ez azonban csak a H esetében volt lehetséges. A BS anyaga, egy egész évre szóló, bőséges benedikcionále, az egyházirend fokozatainak kiszolgáltatása, illetve a templomszentelés folytatás nélkül látszott maradni. Magyarországon a XIV. századi Veszprémi pontifikále (PV [Pontificale Veszpremiense])⁷ adott lehetőséget az összehasonlításra, ám ennek eredménye negatív volt: mind a benne foglalt benedikcionále, mind az ordinációk és a templomszentelés rendje gyökeresen eltért a BS-ben olvashatóktól.

Zágrárból több pontifikalét is ismertem, de ezek a XIII. század végétől kezdve mindenütt elterjedő Durandus-pontifikále példányai voltak,⁸ ami arról árulkodik, hogy Zágráb legkésőbb a XIV. században fölalta saját pontifikáleválto-

⁴ A bérálás változatait jelenleg Józsa Attila kutatja, magam is az ő közléseire támaszkodom.

⁵ „A Hartvik-agenda és a Német-római pontifikále”, in KOVÁCS Andrea (szerk.): *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újravizsgálásának 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai. Budapest, 2010. szeptember 8–10. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest 2012. 147–158.*

⁶ A horvát-magyar perszónálunióknak megfelelően Zágráb Magyarországhoz, a kalocsai érseki tartományba tartozott, és a magyar egyházmegyéék jellemző liturgiáját követte. Amikor ezt a liturgiaváltozatot magyarnak nevezem, Magyarország alatt a középkori felfogás szerint Hungariát értem, azaz egy olyan politikai és kulturális egységet, amely nem nyelvi vagy etnikai természetű. A zágrábi változatában továbbélő esztergomi úzus a kora újkorban különös módon épp a horvát identitás hordozója lett, és ennek köszönhette fennmaradását. Sajnálatos, hogy egyes liturgiatorténészek tisztánlátását mindmáig egy, a középkori viszonyok közt értelmezhetetlen nemzetfogalom homályosítja el.

⁷ Budapest, OSzK Clmae 317. Kiadásán és liturgikai feldolgozásán Szaszovszky Ágnessel dolgozunk, a vele kapcsolatos, alább hivatkozott eredményeket nagyrészt az ő közléseiből meríttem. A PV kritikai kiadása 2014-re várható az MRH 5. köteteként.

⁸ MR 37 (*Pontificale Romanum*), MR 163 (*Pontificale*), MR 25 (*Pontificalis ordinis liber*).

zatát, és áttért a Durandus-féle összeállításra; a BS-sel való összehasonlításra ezért ezek a kéziratok alkalmatlanok.⁹ A BS és a H viszonyának kérdésén túl azért is fájó az adathiány, mert a BS és a PV ellentmondó adatai után nem lehet megállapítani: volt-e, és ha igen, melyik volt a magyar egyházak jellemző benedikcionáléja, hogyan végezték a papi rendek föladását és a templomszentelést, azaz: a BS vagy a PV képviseli a tulajdonképpeni „magyar” változatot?

Mivel a pontifikálék kutatása közben érdeklődésem egyre inkább a liturgia történeti-összehasonlító elemzése felé fordult, zágrábi utunkon többször megfogalmaztam: csak legalább még egy magyar változat akadna a kérdéses ordókból! Erre azonban kevés volt az esély: a szűkös magyar vonatkozású forrásanyagot gondos és szakértő elődök, mindenekelőtt Radó Polikárp¹⁰ és Szendrei Janka¹¹ oly mértékben föltérképezték, hogy új fölfedezésekre nemigen számíthattunk, és az idő is sürgetett: három délelőtt során a kódexek kodikológiai vizsgálatával és a fölvételről nehezen olvasható helyek megfejtésével is végeznünk kellett.

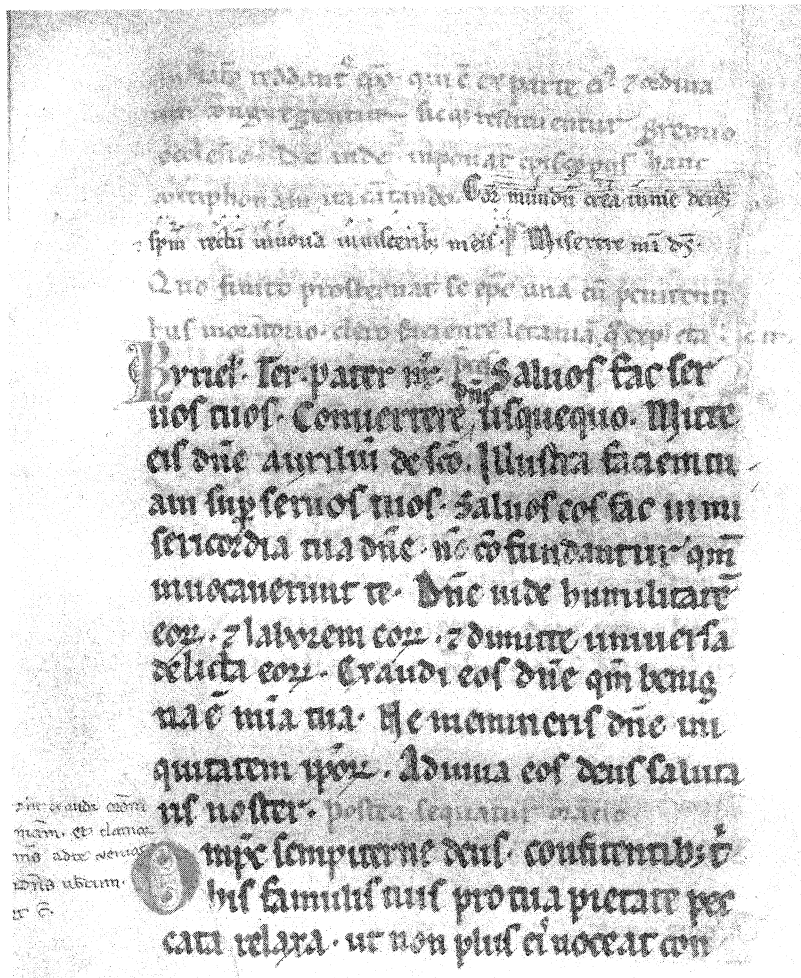
Ilyen körülmények között lépett be a kutatószobába hazaindulásunk előtt egy órával Vladimir Magić, a könyvtár igazgatója, hogy elbúcsúzzék. Mintegy mellékesen nyújtotta át ajándékát, az MR 124-es jelzetű zágrábi pontifikále (PZ) kritikai és hasonmás kiadását tartalmazó, 2005-ös kötetet.¹² A munka Ivan Šaško zágrábi segédpüspök egykori, a római Pápai Liturgikus Intézetben folytatott posztgraduális tanulmányainak gyümölcse. Kis példányszámával és tisztán horvát nyelvű bevezető tanulmányával, jegyzeteivel elkerülte a nemzetközi szakmai nyilvánosság figyelmét. Radó és Szendrei sem foglalkozott a kézirattal. Radó azért nem, mert elsősorban magyarországi könyvtárak anyagát kutatta, Szendrei azért nem, mert érdeklődése a hangjelzett forrásokra korlátozódott, a PZ pedig mindössze egyetlen antifóna hevenyészett, utólagos kottáját tartalmazza. Én azonban már néhány oldal átlapozása után sejtettem, hogy a hiányzó láncszemet tartom kezemben...

⁹ A XV. századtól kezdve a magyarországi pontifikálék is a Durandus-féle mintát követik.

¹⁰ *Libri liturgici manu scripti bibliothecarum Hungariae*. Budapest 1947. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai 26); *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*. Budapest 1973.

¹¹ *A magyar középkor hangjegyes forrásai*. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest 1981. (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténehez 1)

¹² Ivan ŠAŠKO (ed.): *Zagrebački pontifikal MR 124 (Metropolitanska knjižnica u Zagrebu, MR 124)*. *Diplomatičko izdanje rukopisa i prikaz liturgijskoga ozračja*. Societas historica archi-episcopatus Zagrabienensis — Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije ›Tkalčić‹, Zagreb 2005. *Monumenta liturgica ecclesiae Zagrabienensis — Bogoslužni spomenici Zagrebačke crkve 1*.

Az MR 124-es zágrábi pontifikále egyetlen hangjelzett tétele, a Cor mundum antifóna a vezeklők nagycsüdtörtöki visszafogadásából (PZ 58°).

E közleménynek nem célja a PZ részletes ismertetése, csupán jelentőségére kívánja fölhívni a magyar kutatók figyelmét, és liturgikus tartalmának kivonatával szeretné elérni, hogy megközelíthetővé váljék és beépüljön a szakmai köztudatba.

A kötet valószínűleg a zágrábi székesegyház használatára készült a XIII. század elején, ma is az érseki könyvtár őrzi. Dragutin Kniewald a benne szereplő litánia alapján a zalavári Szent Adorján-apátságából származtatja,¹³ de álláspontja további adatokkal nem támasztható alá. A szöveg 84 pergamenlapra íródott korai, még számos karoling jegyet őrző gótikus írással, mérete 204×275 mm. Kötése eredeti, két, bőrszíjjal összekötött fatábla. Az említett magyar katalógusokon kívül a középkori pontifikálék Richard Kay-féle jegyzéke sem tud róla (amint a későbbi zágrábi pontifikálékról sem).¹⁴ Viszonyát a magyar hagyományhoz a következőkben foglalom össze:

1. Már Zágrábban keletkezett, de még a Gazotti Ágoston püspöknek tulajdonított liturgikus rendezés előtt. Így a zágrábi úzus azon korszakának tanúja, amely már nem „hozott anyagból dolgozik”, mint a XI–XII. század fordulóján, de még nem is alakította ki azt a rendezett és egységes állapotot, amely a XIV. századtól a nyomtatványkorig, sőt a székesegyház szintjén 1788-ig jellemző rá.

2. Közvetlen szövegtörténeti kapcsolatban áll mind a BS-sel, mind a H-val. Ezekből vagy ezekkel szoros rokonságban álló kódexekből állították össze. Ezért bizonyítéka egyfelől annak, hogy mindkét XI. századi kódex tartalma szerves részévé vált a zágrábi úzusnak, másrészt pedig annak, hogy egy összefüggő pontifikális ordósorozat köteteinek számítottak. Ahogyan a H tanúságait számos későbbi magyar forrás megerősíti, úgy a BS és a PZ együttes adatai alapján már meg tudjuk állapítani, milyen volt az esztergomi úzus eredeti benedikcionáléja, papszentelése, templomszentelése.

3. A XI. századi kódexek liturgikus anyagát helyenként módosítja vagy átrendezi, néhány különleges ordót elhagy, másokat egyszerűsít. Tanúja tehát annak a folyamatnak, ahogyan a szertartások az úzus lényegi vonásainak megváltoztatása nélkül variálódnak, gazdagodnak vagy elcsökevényesednek. Az egyszerűsödés nem mindig liturgikus természetű, hanem része annak a műfaj-történeti folyamatnak, amelynek során a pontifikále „megszabadul” a nem kifejezetten püspöki rítusok terhéértől. Ezek a rituálékban, illetve a processzionálékban kapnak helyet. A PZ ugyanakkor megőrzi a nagyhét rendhagyó szertartásait, valamint a miserendet a hozzá tartozó előkészülettel együtt.¹⁵

4. Ugyanakkor bővebb is a XI. századi kódexeknél. Teljes szöveggel olvashatók benne olyan címek és rubrikák, amelyeknek a H szkriptora kihagyta ugyan a helyet, de vörös tintával való beírásuk már elmaradt. Ezek a rubrikák nem származhatnak a H-ból. Azt föltételezem tehát, hogy sem a H, sem a BS

¹³ A megfelelő hivatkozásokkal ld. ŠAŠKO: *i.m.* 35. A leírás összefoglalását is onnét kölcsönzöm.

¹⁴ *Pontificalia. A Repertory of Latin Manuscript Pontificals and Benedictionals.* The University of Kansas, Lawrence 2007. <http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/handle/1808/4406>

¹⁵ Ez utóbbiak egyébként nem mondanak ellent a könyv püspöki természetének: a *praeparatio ad missam*, az *ordo missae* és a *gratiarum actio post missam* még a tridentin korban is külön könyvben, az úgynevezett kánonkönyvben (*canon episcopalis*) kap helyet. Ennek elődje a pontifikálék miserendje.

nem volt egyedüli példány. Szakítanunk kell azzal a romantikus elképzeléssel,¹⁶ miszerint Duh, Zágráb első püspöke személyes poggyászában vitte volna állomáshelyére azt a néhány, magyar székesegyházakból és kolostorokból neki ajánlózkodott kódexet, amelyek az érseki könyvtár legkorábbi vagyónát alkotják. A XI. századi könyvanyag jóval bővebb lehetett. Semmi nem zárja ki, hogy a BS-ből és a H-ből kikövetkeztethető, többkötetes pontifikálesorozatnak volt egy reprezentatív, a BS-hez hasonló kiadása, és egy, a H-hoz hasonló, mondhatni „öregbetűs” változata. A kérdéses rubrikák így nem közvetlenül a H-ből, hanem egy vele többé-kevésbé megegyező tartalmú, de gondosabban rubrikált példányból lennének levezethetők, és arra is fény derülne, hogy ha a két kódex tartalmilag összetartozik, akkor miért nem tartoznak össze kodikológiaiilag.

5. Szerepelnek benne olyan ordók, amelyek egyik XI. századi kódexben sem: apát és apátnő szentelése, megszenteltetett templom rekonziliációja, alapköletétel, temető- és harangszentelés. Ezek a szövegkörnyezet alapján kétségtelenül a magyar-zágrábi hagyomány hitelt érdemlő képviselői. A többletek, illetve a H feledésbe merült ordói alapján nem kizárt, hogy a föltételezett pontifikálesorozat akár több mint két kötetre terjedt.

6. A többlet-ordók legközelebbi párhuzama a PV lenne. Mivel a PZ kapcsolata a korai magyar forrásanyaggal filológiaiilag bizonyítható, liturgikailag ezek a rendtartások az esztergomi úzus megbízható tanúi. Közvetve azt is megerősítik, hogy a PV a magyar hagyományon belül elszigetelt jelenség, amelynek liturgikus tartalma nem terjeszthető ki, nem azonosítható a tulajdonképpeni magyar vagy esztergomi úzussal. Ilyen „különutas” magyar liturgiákkal másutt is találkoztam,¹⁷ értelmezésük szélesebb összehasonlító vizsgálatot tesz szükségessé.

7. A temetőszentelés és az alapköletétel párhuzamai megtalálhatók a Pray-kódexben,¹⁸ a benedikcionálénak a BS-hez képest mutatkozó sajátosságai pedig levezethetők a PV benedikcionáléjából.¹⁹ Ez utóbbi különösen érdekes, mert bár a PV benedikcionáléja nagyrészt megegyezik az ún. *Supplementum Anianense* benedikcionáléjával,²⁰ a PZ és a PV közti egyik megfelelés, a Kisboldogasszonyi napi hármásaldás a PV saját rétegeből való.

¹⁶ Germain MORIN OSB: „Manuscris liturgiques hongrois des XIe et XIIe siècles”, Münster, *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* VI (1926) 54–67. Úttörő tanulmányát továbbgondolva főleg Kniewald és Radó képviselte ezt a nézetet.

¹⁷ Ilyennek találtam a XIII–XIV. századi, ún. *Isztambuli misszálé*-t (Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Deissmann 60.)

¹⁸ Vsz. XII. századi boldvai bencés szakramentárium (Budapest, OSzK MNy. 1.) 34^{r-v}, 132^{r-v}.

¹⁹ A benedikcionálék összevetéséből kiderült, hogy a PZ a temporále és a kommúne anyagát meríti a BS-ből, míg szanktoráléja eltér tőle. Az egyezések a Szent Kereszt (a BS szerint Föltalálása, a PV szerint Fölmagasztalása), Kisboldogasszony és Mindenszentek ünnepét érintik, vö. PV 128^v–129^v.

²⁰ Aniane-i Szent Benedek (a régebbi szakirodalom szerint Alkuin) kiegészítő kötete a gregorián szakramentárium Hadrianum-változatához, melyet Nagy Károly idejében mintapéldánynak tekintettek. A szakramentárium kiadása a Supplementummal együtt: Jean DESHUSSES (ed.): *Le sacramentaire grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits I–III*. Éditions Universitaires, Fribourg 1971–1982. (Spicilegium Friburgense 16, 24, 28)

A PZ jelentőségének fölismerése után feladatunk a kódex anyagának filológiai és liturgikai földolgozása és összemérése a rokon forrásokkal. Ez a munka segít majd megoldani az egyetlen változatban ismert ordók számos szövegproblémáját és liturgikus kérdését, és lehetővé teszi, hogy a magyar pontifikális ordók történetét dinamikusan, azaz a történelmi változatokon keresztül megnyilvánuló egységükben közelítsük meg. Ezt szeretném megkönnyíteni magamnak, munkatársaimnak s minden érdeklődőnek azzal, hogy a kézirat anyagát konspektus formájában közlöm. A konspektusos közlésben a címek teljes szöveggel, a rubrikák jellemző szövegelemeikkel és legfontosabb tartalmi mozzanataikat kivonatolva olvashatók. A liturgikus szövegkezdeteket az első igazán jellemző szókapcsolatig írom át. Különösen az euchológiai tételeknél indokolt a leggyakrabban ismétlődő kifejezések rövidítése. Szintén rövidítéssel jelzem a tételtípusokat. A hosszabb szertartások egységeit a jobb áttekinthetőség kedvéért alcímekkel különböztetem meg, ezek az eredeti szövegnek nem részei.

Rövidítésjegyzék

Accl.	<i>acclamatio</i>	Lit.	<i>litanía</i>
All.	<i>Alleluia</i>	Off.	<i>offertorium</i>
Ant.	<i>antiphona</i>	ops	<i>omnipotens (ragozva)</i>
Ben.	<i>benedictio pontificalis</i>	Or.	<i>oratio</i>
Com.	<i>communio</i>	Pf.	<i>praefatio (könyörgések előtti felszólítás)</i>
Dns	<i>Dominus (ragozva)</i>	Ps.	<i>psalmus</i>
Ds	<i>Deus (ragozva)</i>	qs	<i>quaesumus</i>
eccl.	<i>ecclesi-</i>	R.	<i>responsorium</i>
Ev.	<i>evangelium</i>	Rb.	<i>rubrica</i>
Ex.	<i>exorcismus</i>	s-	<i>sanct-</i>
Exh.	<i>exhortatio/sermo/allocutio</i>	Tit.	<i>titulus</i>
F.	<i>formula</i>	Tr.	<i>tractus</i>
Gr.	<i>graduale</i>	Trop.	<i>tropus</i>
Hy.	<i>hymnus</i>	V.	<i>versus/versiculus/preces</i>
Intr.	<i>introitus</i>	VD	<i>prex/praefatio (Vere dignum)</i>
Lc.	<i>lectio</i>		

Az MR 124-es zágrábi pontifikále konspektusa

TEPLOSZENTELESI SZÖVEGEK²¹ (1^v)

ΑΒΓΔ

F. Tibi s-e N. commendamus

Orationes consecrationis eccl-ae quia valde sunt confusae (2^r)²²

AZ EREKLYÉK SÁTRÁNÁL (2^r)

Or. Virtutum caelestium

Or. Ds qui ad te ineffabilis

Or. Aufer a nobis

Or. Fac nos Dne

Rb. *Benedictio salis*

VÍZSZENTELEÉS (2^r)

Ex. Exorcizo te

Or. Immensam clementiam tuam

Rb. *Item benedictio aquae*

Ex. Exorcizo te

Or. Ds qui ad salutem

Or. Ds invictae virtutis

PROCESSZIÓ A TEMPLOMHOZ (2^r)

R. Surgite s-i V. Cum iucunditate

A TEMPLOM HÁROMSZORI KÖRÜLJÁRÁSA (2^r)

Ant. Tollite portas Ps. Dni est terra

Rb. *Secundo autem circuitu*

R. In circuitu tuo Dne

Or. Ops spe Ds qui per Filium tuum

Rb. *Item redeundo ante ostium*

Ant. Tollite portas

Rb. *Tertio circuitu*

R. Fundata es domus V. Benedic

Or. Ops misericors Ds

Ant. Tollite portas

Rb. *Et cum ingreditur episcopus*

²¹ Görög ábécéminta és végig kiírt ajánló formula az oltár patrónusához ugyanattól a kéztől, mint a kódex végének toldalékai. Tulajdonképpen helyük a dedikációs ordóban van, az utóbbi az oltárszentelés legvégén, ld. alább, a 27. jegyzetnél.

²² A kódex tulajdonképpen dedikációs ordója számos utólagos módosítást, toldalékolást tartalmaz, sorrendje pedig az oltárszenteléstől kezdve egészen zavaros. Ezek áttekintését hivatott megkönnyíteni ez az incipitjegyzék. Az esztergomi-zágrábi templomszentelés rendje és története úgy rekonstruálható, ha ezt, valamint a BS és a PZ ordóját vesszük össze. A PZ ordójának bizonyos toldalékai későbbiek, mint az incipitjegyzék, az elemzéskor ezt is tekintetbe kell venni.

BELÉPÉS, INVOKÁCIÓ, GÖRÖG-LATIN ÁBÉCÉ (2^r)

Ant. Pax huic domui

Hy. Veni creator Spiritus

R. Benedic Dne V. Conserva *sine* Gloria

Lit.

Or. Magnificare Dne

Ant. O quam metuendus est Ps. Benedictus Dns Ds Israel

Rb. Per totum cum inscriptione alphabetorum ... Sequitur benedictio salis

SZENT GERGELY-VÍZ²³ SZENTELÉSE ÉS HINTÉSE (2^r)

Ex. Exorcizo te creatura salis

Or. Dne Ds Pater ops

Rb. Item benedictio aquae

Ex. Exorcizo te creatura aquae

Or. Ds qui ad salutem humani

F. Haec commixtio

Ex. Exorcizo te creatura aquae

F. Fiat commixtio

Or. Dm opm

Or. Ops Ds

Ant. Asperges me Ps. Miserere mei

Or. Pateant aures misericordiae

Rb. Post hanc dicunt secundo

Ant. Asperges me Ps. Miserere

Ant. Tu Dne Ps. Exsurgat Ds

Ant. Haec est domus Dni Ps. Qui habitat

Ant. Domus mea Ps. Narrabo nomen *cum* Gloria

FÖLSZENTELŐ IMÁDSÁGOK (2^r)

Or. Ds qui loca nomini

Or. Ds sanctificationum

VD Adesto precibus nostris

TÖMJÉNEZÉS ÉS OLAJKENET AZ OLTÁRON (2^r)

Ant. Introibo ad altare Ps. Iudica me

Ant. Dirigatur Dne

Ant. Erexit Iacob Ps. Fundamenta

Ant. Mane surgens Iacob Ps. Quam dilecta

Ant. Aedificavit Moyses Ps. Dne refugium

Ant. Unxit te Dns Ps. Eructavit

A FALAK MEGKENÉSE KRIZMÁVAL (2^v)

F. Sanctificetur hoc templum

Ant. Sanctificavit Dns Ps. Laetatus sum

Ant. Haec est domus Dni Ps. Nisi Dns

Ant. Domus mea Ps. Lauda Ierusalem

[Ant. Ecce odor]²⁴

²³ A templomszenteléskor használt sajátos, borral és hamuval kevert szenteltvíz közkeletű neve.

[Benedictio altaris] (2^v)²⁵**FÖLSZENDELŐ IMÁDSÁGOK (2^v)**

Or. Dei Patris optis
 Or. Qs ops Ds
 VD Ut propensiori cura
 Or. Maiestatem tuam
 Ant. Confirma hoc Ds Ps. Exsurgat Ds
 Exh. Lapidem hunc

AZ OLTÁRFÖLSZERELÉSEK MEGÁLDÁSA (2^v)

Or. Supplices tibi
 VD Qui post offendicula
 Or. Dne s-e Pater
 Or. Ds ops universarum

AZ EREKLYÉK ÁTVITELE ÉS ELHELYEZÉSE AZ OLTÁRBAN (2^v)

Rb. Post haec in medio ecclesiae
 Or. Habitatator s-arum mentium
Rb. In foribus ecclesiae
 Or. Ds qui sacrandorum
 Or. Domum tuam
 Ant. Ingredimini
 Ant. Benedicta
 Ant. Exsultabunt Ps. Cantate Dno
 Or. Ds qui in omni loco
 Ant. Sub altare Dni Ps. Exsultabunt s-i
 Or. Ds qui ex omni coaptatione
 R. Isti sunt s-i V. Tradiderunt *cum* Gloria
 Ant. S-um et verum lumen
 Ant. Corpora s-orum Ps. Exsultabunt s-i *cum* Gloria

AZ OLTÁR BEÖLTÖZTETÉSE ÉS MEGÁLDÁSA (2^v)

Ant. Circumdate Sion
 Ant. Omnis terra 3×
 Kyrie eleison, Preces
 Or. Descendat qs Dne
 Or. Ops spe Ds
Rb. Item postea agatur missa ordine suo

²⁴ Szögletes zárójelben és behúzással a kódex margóira a főíráséitől különböző kezek által betoldott szövegeket és (behúzás nélkül) saját pótlásaimat közlöm. Az előbbiek pontos helyzete a szertartásrendben bizonytalan, sokszor csak gondosabb összehasonlító vizsgálattal állapítható meg.

²⁵ Az itt következő oltárszentelés is a dedikáció, így az incipitjegyzék része, de önállóan is alkalmazható. A jobb áttekinthetőség kedvéért rendeztem önálló cím alá.

Incipit ordo diei primi in synodo episcoporum (3^r)²⁶

[Hy. Veni creator

Lit.

Ev. Misit Iesus discipulos suos praeciens eis]

Or. Adsumus Dne

Rb. Diei secundi

[Ev. Designavit]

Or. Nulla est Dne

Rb. Tertii diei

[Ev. Estote misericordes]

Or. Ad te Dne interni clamoris

Ben. Christus Dei Filius, Et qui ad expletionem, Ut ab omni

Excommunicatio perpere agentium (3^v)²⁷

F. Canonica instituta

Absolutio excommunicatorum (4^r)

Ps. Dne ne in furore

Ps. Benedic anima mea Dnm *usque* RenovabiturPs. Miserere mei Ds *usque* Et omnes iniquitates [...]²⁸

V. Illustra faciem tuam

V. Exaudiat te Dns

V. Mittat tibi auxilium

V. Tribuat tibi Dns

V. Dns custodiat

V. Dne exaudi orationem

Ps. Ad te Dne levavi

Or. Adesto Dne supplicationibus nostris

Or. Praesta qs Dne huic famulo tuo

Or. Ds humani generis benignissime conditor

Rb. Require infra in Cena Dni in reconciliatione paenitentiae (sic)²⁹ ... Oratio in tribulatione

Or. Ds qui contritorum non despicias gemitum

²⁶ Vö. H 1^r skk. Elemzése: FÖLDVÁRY Miklós István: „A zsinattartás rendje a Hartvik-agendában”, *Magyar Egyházzene* XIX (2011/2012) 3–32.

²⁷ Ezt és az utána következő ordót vö. H 17^v skk. Elemzésük: FÖLDVÁRY Miklós István: „A Hartvik-agenda kiközösítési és visszafogadási rítusainak szerkezete és eredete”, in DÉRI Balázs és mások (szerk.): *Conversio. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2011. szeptember 22–23-án tartott vallástudományi konferencia előadásai*. Budapest 2013. (AION Könyvek 1) 529–542. (előkészületben).

²⁸ A kódexben itt egy, a lap aljával együtt félig levágott, és ezért olvashatatlan sor következik, de a H párhuzamos helye alapján rekonstruálható.

²⁹ A bűnbánati orációk terjedelmes készlete mindkét ordóban alkalmazható.

Incipit ordo qualiter abbas vel abbatissa consecrari debet (4^v)³⁰

Septem psalmi

Lit.

Rb. Eo prostrato qui ordinandus est

Pater noster

V. Salvum fac

V. Dns conservet

V. Vivificet

V. Dns custodiat introitum tuum

V. Dns custodiat te ab omni malo

V. Mittat tibi auxilium de s-o

V. Nihil proficiat inimicus in

V. Esto ei Dne turris fortitudinis

V. Exsurge Dne adiuva

V. Dns vobiscum

Or. Concede qs ops Ds [ut] hunc famulum

Or. Cunctorum bonorum institutor

Rb. Manus super caput eius imponit episcopus

VD Ops spe Ds affluentem Spiritum tuae benedictionis

Rb. Regulam tradit ei

F. Accipe regulam

Rb. Subsequenter ei dat baculum pastorem

F. Accipe baculum

Rb. Specialis benedictio abbatissae

Or. Dne Ds ops qui sororem Moysi

Or. Ds cui omnis potestas

Or. Omnium Dne fons bonorum

Rb. Ad faciendum abbatem

Or. Clementissime dominator

Incipit ordo ubi aedificanda est ecclesia (6^v)³¹

Rb. In primis episcopus signat crucem in loco

Ant. Signum salutis pone Dne Ps. Quam dilecta

Rb. Et tunc aspergat locum aqua benedicta

R. Dne Iesu Christe ne despicias V. Qui de Virgine nasci

Ps. Fundamenta

Kyrie eleison, Pater noster

V. Ostende nobis Dne misericordiam tuam

V. Esto nobis Dne

V. A facie

V. Non nobis Dne non

V. Fiat pax in virtute tua

V. Ds tu convertens vivificabis

V. Pretiosa est in conspectu

V. Confiteantur tibi Dne

³⁰ Az ordó egyetlen magyarországi párhuzama a PV 75^v skk. lehetne, de attól jelentősen eltér.

³¹ Az alapkötetétel egy sorrendcserét leszámítva megegyezik a Pray-kódex 132. lapján található ordóval. Ennek legsajátosabb vonása ZALÁN Menyhért: „A Pray-kódex benedictiói”, *Magyar Könyvszemle* (1927) 44–66. szerint a hét kő megáldása, amely viszont a PZ-ben is szerepel.

V. Dne exaudi orationem meam
 V. Dns vobiscum
Rb. Benedictio septem lapidum id est lignorum
 Or. Dne s-e Pater ops aeternae Ds fundator omnium
 Or. Dne Ds qui licet caelo et terra

Consecratio cimiterii (7^r)³²

Rb. Primo praesul cum suis circumeat totum cimiterium aspergens
 Ant. Asperges Ps. Miserere
Rb. Deinde stans ad orientalem plagam
 Or. Ds qui es totius orbis conditor
Rb. Ad occidentalem plagam
 Or. Dne Ds Pater ops una maiestas
Rb. Ad australem plagam
 Or. Dne Ds pastor aeternae gloriae
Rb. Ad aquilonem plagam
 Or. Ops Ds qui es custos animarum
Rb. In medio cimiterii
 Or. Adesto qs Dne Ds officio nostro

In reconciliatione altaris violati (8^r)

Or. Ds qui in s-is habitans
Rb. Item missa eiusdem
 Intr. Dum sanctificatus fuero
 Or. Ds qui dixisti domus mea
 Lc. Vidi civitatem
 Gr. Tollite hostium (sic)
 All. Confitemini
 Ev. Non est arbor bona
 Or. Haec hostia
 Ben. Ops Ds universa, Cordaque [venien]tium, Quatenus exsequenda
 Comm. Acceptabis
 Or. Percipientes Dne

Ordo in Ramispalmarum qualiter processio agatur (9^r)³³

Rb. In primis aspergatur aqua benedicta

SZENELTVÍZHINTÉS (9^r)

V. Ostende nobis
 Or. Visita qs Dne plebem tuam
Rb. Et ita exeuntes de choro pergant ordinatim ad locum destinatum

³² Az öt fő imádság azonos a Pray-kódex 34. lapján olvashatókkal, de tájolásuk más, és a Pray-kódex több kiegészítő tételt hoz. Nagyobb fokú, de nem teljes az egyezés a PV 35^r skk. ordójával.

³³ Vö. H 37^r skk. Elemzése: FÖLDEVÁRY Miklós István: „Virágvasárnap a középkori Magyarországon”, in Uő: *A római rítus változatainak kutatása. Módszertani vázlat és esettanulmány.* 19–39. (Előkészületben, internetes közlését ld. a 2. jegyzetben közölt címen.)

PROCESSZIÓ A STÁCIÓRA (9^r)

Ant. Surgite s-i

R. Conclusit V. Omnes inimici

Rb. Et intrantes

R. Circumdederunt me V. Quoniam tribulatio

V. Ne perdas cum impiis

Or. Gratiam tuam

Or. Adiuvā Dne fragilitatem

Rb. Circumstante omni clero ubi palmarum consecrandi sunt rami

IGELITURGIA (9^v)

Or. Ds qui hodierna die ad insinuandum

Lc. Venerunt filii Israel

R. Collegerunt V. Unus autem

Ev. Cum appropinquasset

Sermo ad populum

Ant. Ante sex dies

Rb. Tunc benedicendi sunt rami palmarum ... Exorcismus florum

SZENTELÉS (11^r)

Ex. Exorcizo te creatura florum et frondium

Ant. Cum audisset

Or. Ds cuius Filius pro salute

Or. Ds qui per olivae

Or. Ops spe Ds qui Dnm nostrum Iesum Christum hodierna die

Or. Ds qui Filium tuum Unigenitum pro redemptione

VD Mundi conditor

Rb. Tunc pontifex accipiat aquam benedictam et aspergat super ramos palmarum

Ant. Fulgentibus palmis

Ant. Occurrunt turbae

Rb. Tunc demum dentur rami palmarum populis

Or. Ops spe Ds qui Christi Filii tui beata passione

Rb. De loco praedicto omnibus descendantibus

PROCESSZIÓ A FŐTEPLOMBA (13^r)

Ant. Cum appropinquaret

Hy. Gloria laus

Rb. Postea pueri exeuntes de civitate et portantes ramos palmarum

KERESZTHÓDOLAT (13^r)

Ant. Pueri Hebraeorum tollentes

Rb. Tunc proiciant de ramis ante pedes illorum qui portant cruces

Ant. Pueri Hebraeorum vestimenta

Rb. Similiter proiciant cappam ante crucem ... Tunc dns episcopus prosternat se ante crucem

Ant. Scriptum est

Rb. Surgente episcopo

Ant. Hosanna filio David

Rb. Intransibus autem civitatem

BELÉPÉS A VÁROSBA/TEPLOMBA (13^r)

R. Ingrediente V. Cumque audissent

Rb. Et sic cantantes perveniant ad portam ecclesiae

V. Introibo in domum tuam

Or. Vias s-orum

Rb. Et intrante clero

Ant. Turba multa Ps. Benedictus sine Gloria

Ordo in Cena Dni (13^v)³⁴

Rb. Feria quinta in Cena scilicet Dni mane primo mansionarii

A BETEGEK OLAJÁNAK SZENTELÉSE (14^v)

Exh. De oleo quo ununtur infirmi

Rb. Exorcismus olei pro infirmis

Ex. Exorcizo te immundissime sps omnisque incursio

Or. Emitte Dne

Rb. Item exorcismus eiusdem olei

MÁS SZENTELT OLAJ BETEGSÉGEK ELLEN (15^r)

Ex. In tuo nomine Ds

Ex. Exorcizetur crucis Christi vexillo

Rb. Et oleum reportetur et in loco suo conservetur

PROCESSZIÓ, HITVALLÁS, KÖZGYÓNÁS (17^r)

Hy. O Redemptor sume carmen temet concinentium

Agnus Dei 3x

Sermo generalis de confessione (sic) chrismatis

Exh. Magnum divinae bonitatis

Rb. Tunc narrat illis catholicam fidem

Credo in Dm

Rb. Deinde dicat confessionem

Confiteor Deo opti

Rb. Absolutio

F. Dns Iesus qui dixit discipulis suis

Pf. Fratres commune donum consecratur

Off. Protege Dne plebem tuam V. Te s-a Dei crux

Kyrie eleison

Rb. Tunc convertat se ad orientem et intret in consecrationem principalis chrismatis

KRIZMASZENTELÉS (17^r)

Pf. Oremus Dnm nostrum optem qui incomprehensibilem

Rb. Hic fiat commixtio balsami et olei

F. Haec commixtio fiat omnibus perunctis

Or. Dominator Dne Ds rex unctus

Rb. His ita finitis convertat se episcopus

Exh. Magnum divinae bonitatis

³⁴ A szent háromnap ordóit vö. H 50^v skk. A PZ szövege erősen rövidített, de különösen nagycsü-törtökön számos rubrikája segít megérteni a H hiányos vagy sérült szakaszait, jelentősége kiemelkedő.

Rb. Halat ter super ampullam

Ex. Exorcizo te creatura olei

VD Qui in principio inter cetera

Rb. Salutet epsicopus chrisina nudum ... Exorcismus olei quo ungenti sunt catechumeni

A HITTANULÓK OLAJÁNAK SZENTELÉSE (19^v)

Ex. Exorcizo te creatura olei

Or. Ds incrementorum

Rb. Tunc episcopus et qui iuxta eum sunt salutent eam

A MISE BEFEJEZÉSE (20^r)

Hy. Lota mente sacro fonte

Rb. Tunc lotis manibus veniens episcopus ad altare

Agnus Dei

Comm. Dns Iesus postquam cenavit

Rb. Fractis autem oblatiis communicent primo presbyteri

VESPERÁS (20^v)

Ant. Calicem Ps. Credidi

Ant. Cum his qui oderunt Ps. Ad Dnm

Ant. Ab hominibus iniquis Ps. Eripe me

Ant. Custodi me Ps. Dne clamavi

Ant. Considerabam Ps. Voce mea

Ant. Cenantibus Ps. Magnificat

Or. Repleti vitalibus alimentis

Ordo ad mandatum faciendum (20^v)

Rb. Expletis omnibus procedat dns episcopus vel pontifex cum omni alacritate

Lc. Convenientibus vobis in unum

Ev. Ante diem festum Paschae

[Hic fiat cena]

Ant. Ante diem festum

Rb. Et dns episcopus praecingat se linteo

Ps. Miserere mei Ds

Ps. Ds in nomine tuo

Ps. Dne Ds salutis

V. Suscepimus Ds

V. Tu mandasti

V. Tu lavasti pedes, Opera manuum

V. Dns vobiscum

Or. Adesto Dne officiis nostrae servitutis

Ant. Ds caritas est etc.

Rb. Expositio evangelii

Exh. In magnae suae iudicium usque Surgite eamus

Rb. Redeundo in ecclesiam

Hy. Tellus ac aethra

Rb. Postea presbyteri in ecclesia denudent altaria

Ordo in Parasceve (21^r)

Rb. In Parasce (sic) hora octava conveniant omnes ecclesiastici
 Or. Ds a quo et Iudas
 Lc. In tribulatione
 Tr. Dne audivi
 Accl. Flectamus, Levate
 Or. Ds qui peccati veteris
 Lc. Dixit Dns ad Moysen et Aaron
 Tr. Eripe me
 Ev. Egressus Iesus
Rb. Evangelio perlecto vadit pontifex aut presbyter et diaconus cum eo
 Pf. Oremus dilectissimi
Rb. Post has orationes ponatur super altare calix
 Hy. Popule meus V. Hagios, Quia eduxi te, Quid ultra debui
 Ant. Ecce lignum
 Ant. Dum Fabricator mundi
 Hy. Crux fidelis
Rb. Salutata autem cruce tam a sacerdote

Benedictio ignis in Sabbato S-o (22^r)

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds in nomine tuo et Filii tui
 Or. Dne Ds noster Pater ops exaudi nos lumen indeficiens
 Hy. Inventor rutili
Rb. Benedictio cerei
 VD Exsultet iam angelica

Ad signum ecclesiae benedicendum (22^v)³⁵

Or. Benedic Dne hanc aquam
 Ps. Lauda anima mea Dnm *usque* Omnis sps laudet Dnm
Rb. Lavas illud de eadem aqua et cum oleo cruces in eo faciendo
 Or. Ds qui per beatum Moysen
Rb. Tunc extergis eam de linteo
 Ant. Vox Dni super aquas Ps. Vox Dni in virtute *cum* Gloria
Rb. Post haec tangis eam de chrismate foris septies intus quater
 Or. Ops spe Ds qui ante arcam foederis
Rb. Tunc ponis incensario ignem
 Ant. Ds in s-o via tua Ps. Viderunt te aquae
 Or. Ops dominator Christe

Hic incipit ordo ad ordines clericorum celebrandos (24^v)³⁶

Accl. Ad ordinem ostiariorum electi
 F. Postulat haec s-a mater Ecclesia, Vide ut natura, Quantum ad humanum

³⁵ Vö. PV 72^r skk. A két ordó a rubrikák megfogalmazása szintjén is igen közel áll egymáshoz.

³⁶ Vö. BS 83^r skk. A két ordó lényegében megegyezik, de közléstük módja eltér. A PZ a minden fokozatra érvényes tételeket a voltaképpen szentelések előtt közli, a BS egy kántorbőjti szombat miséjének valós menetében helyezi el a szenteléseket. A PV 10^r skk. ordinációi mindkettőtől erősen különböznek.

Rb. Cantor autem potest absque scientia episcopi ... dante antiphonarium

TIT. [ORDO CANTORUM] (25^r)

F. Videte quod ore cantatis

Rb. Ostiarii cum ordinantur ... tradat eis episcopus claves ecclesiae

TIT. ORDO OSTIARIORUM (25^r)

F. Sic agite quasi reddituri

Pf. Dm Patrem optem fratres carissimi

Accl. Flectamus, Levate

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds benedicere dignare

Rb. Lectores cum ordinantur ... tradat eis codicem

TIT. ORDO LECTORUM (26^r)

F. Accipite et estote verbi Dei

Exh. Eligimus vos fratres

Pf. Oremus dilectissimi Dm

Accl. Flectamus, Levate

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds benedicere dignare

Rb. Exorcistae cum ordinantur accipiant de manu episcopi libellum

TIT. ORDINATIO EXORCISTAE (26^v)

F. Accipite et commendate memoriae

Pf. Dm Patrem optem fratres carissimi

Accl. Flectamus, Levate

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds benedicere dignare

Rb. Acolythus cum ordinatur ... accipiat ab eo ceroferarium

TIT. ORDINATIO ACOLYTHI (27^r)

F. Accipite ceroferarium

Rb. Accipiat et urccolum

F. Accipite urceolum

Pf. Dm Patrem optem fratres carissimi

Accl. Flectamus, Levate

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds qui ad Moysen

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds qui per Iesum

Or. Ops spe Ds fons lucis

Rb. Subdiaconus cum ordinatur quia manus impositionem non accipit

TIT. ORDINATIO SUBDIACONI (27^v)

Exh. Videte cuius mysterium vobis traditur

F. Auxiliante Dno Deo et Salvatore nostro

Rb. Benedictio subdiaconi

Pf. Oremus Dm ac Dnm fratres carissimi

[*Rb. Hic imponat manipulum*]

Accl. Flectamus, Levate

Rb. Benedictio eiusdem

Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds benedicere dignare

TIT. BENEDICTIO AD STOLAS ET PLANETAS QUANDO LEVITAE ... (28^v)³⁷

Or. Ds invictae virtutis triumphator

*Rb. Diaconi cum ordinantur solus episcopus ... manum super caput illorum ponat*TIT. ORDO DIACONORUM (29^r)

Pf. Commune votum, Oremus dilectissimi

VD Honorum dator ordinumque distributor

Rb. Ad consummandum diaconi officium cum stola

F. Accipe stolam tuam

[Rb. Tunc textum evangelii det

F. Accipite potestatem legendi]

Or. Exaudi Dne preces nostras

Or. Dne s-ae spei fidei gratiae

TIT. PRESBYTER CUM ORDINATUR (30^v)

F. Ad ordinem presbyterorum electi

Hy. Veni creator

Lit. ... ut hos praesentes famulos

*Rb. Post haec episcopus ponat manum super caput et omnes presbyteri*Ant. Accipite Spm S-um³⁸

F. Postulat haec s-a mater Ecclesia, Sunt digni, Sunt iusti, Sunt digni et iusti, Faciat illos Ds

Rb. Deinde interroget episcopus electos

F. Vultis presbyterii gradum, Vultis in eodem gradu, Vultis episcopo vestro

Rb. Tunc dicant presbyteri

F. Et hoc Deo et s-is eius

Exh. Qui ordinandi estis

[Accl. Flectamus, Levate

Pf. Commune votum]

Or. Exaudi nos qs Ds noster et super hos famulos

Pf. Oremus dilectissimi

VD Honorum auctor et distributor omnium

Rb. Hic reflectat stolam super humerum dextrum

F. Accipe iugum Dni

Rb. Hic vestiat eos casula

F. Accipe vestem sacerdotalem

Exh. Sit nobis fratres

Or. Ds sanctificationum omnium auctor

Rb. Expletis ... accipiens oleum episcopus faciat crucem super manus

Or. Consecrare et sanctificare digneris

Ant. Infunde unctionem tuam

Rb. Hoc facto accipiat patenam cum oblatis

F. Accipite potestatem offerre

Ben. Benedictio Dei Patris

Rb. Post haec replicet casulam

F. Stola innocentiae

Rb. Et osculetur eos singulos

F. Pax vobis

³⁷ A BS kihagyja a szöveget, amely viszont erős variánsa a PV 73^v–74^r szövegének³⁸ A BS e szakaszon még nem ismeri a himnuszt s az antifónát, a litániát pedig az egész szentelésorozat előtt közli.

Ordo ad ecclesiam dedicandam (33^r)³⁹

Rb. Primum veniat episcopus ... ad locum in quo reliquiae ... cum vigiliis

AZ EREKLYÉK SÁTRÁNÁL (33^r)

Lit.

Rb. ... ante tentorium

Or. Aufer a nobis

Rb. Post ingressum

Or. Fac nos Dne s-orum tuorum

Rb. Hic benedicat aquam

VÍZSZENTELEÉS (33^r)

Ex. Exorcizo te creatura salis

Or. Immensam clementiam

Ex. Exorcizo te creatura aquae

Or. Ds qui ad salutem

Rb. Hic mittat sal in aquam

F. Fiat commixtio salis et aquae

Or. Ds invictae virtutis

Rb. Tunc elevent ipsas reliquias in feretro

PROCESSZIÓ A TEMPLOMHOZ (34^v)

Ant. Surgite s-i V. Cum iucunditate exhibitis

Rb. Donec perveniant ad ostium ecclesiae intus vero sit reclusus diaconus

A TEMPLOM HÁROMSZORI KÖRÜLJÁRÁSA (34^v)

Rb. Tunc pontifex ab ostio recedens circumet ipsam ecclesiam cum clero aquam aspergendo

Ant. Tollite portas Ps. Dni est terra

Rb. Hoc finito accedit pontifex ad ostium

Accl. Flectamus, Levate

Or. Ops spe Ds qui in omni loco dominationis

Rb. Post haec percutiens cum baculo

F. Tollite portas V. Quis est, Dns fortis

Rb. Item recedens ab ostio circumet

R. In circuitu tuo Dne V. Magnus Dns

Rb. Tunc iterum veniens ante ostium

Accl. Flectamus, Levate

Or. Ops spe Ds qui per Filium tuum angularem scilicet lapidem

Rb. Post hoc accedens percutiat

F. Tollite portas V. Quis est, Dns fortis Dns potens

Rb. Deinde iterum circumet

R. Fundata es domus V. Benedic

Rb. Et cum venerit ante ostium

Or. Ops misericors Ds qui sacerdotalibus

Rb. Tunc accedentes ad ostium percutiat

Ant. Tollite portas V. Quis est, Dns virtutum

Rb. Tunc ingrediatur

³⁹ Vö. BS 98^r skk.

BELÉPÉS, INVOKÁCIÓ, GÖRÖG-LATIN ÁBÉCÉ (35^v)

F. Pax huic domui

Ant. Pax huic domui

Rb. Et clericus foris faciat

Lit.

Hy. Veni creator Spiritus

R. Benedic Dne V. Conserva *sine* Gloria

Lit. ... ut domum istam ad honorem nominis tui⁴⁰

Accl. Flectamus, Levate

Or. Magnificare Dne

Rb. Deinde incipiat pontifex de sinistro angulo ABΓΔ ... ABCD

Ant. O quam metuendus est Ps. Benedictus Dns Ds Israel *cum* Gloria

Rb. Per totum cum inscriptione alphabetorum ... Deinde benedicens sal et aquam

SZENT GERGELY-VÍZ SZENTELÉSE ÉS HINTÉSE (37^v)

Ex. Exorcizo te creatura salis

Or. Dne Ds Pater ops benedic hanc creaturam

Rb. Exorcismus aquae

Ex. Exorcizo te creatura aquae

[*Rb. Hic statim sequitur benedictio cineris*

Or. Ds qui ad salutem humani]⁴¹

Rb. Tunc misceatur sal et cinis cum aqua

F. Haec commixtio

Ex. Exorcizo te creatura aquae

[Or. Ds invictae virtutis

Rb. Sequitur benedictio vini

Or. Dne ops Christe qui ex quinque panibus]

Rb. Deinde ponat in ipsam aquam vinum

F. Fiat commixtio

[Or. Ds invictae virtutis auctor]

Or. Dm opm fratres carissimi in cuius domo

Rb. Benedictio aquae cum vino mixtae

Or. Ops Ds creator et conservator

Rb. Tunc ingrediens episcopus ad altare primo cum pollice de ipsa aqua faciat crucem

Ant. Asperges me Ps. Miserere mei

Or. Pateant aures misericordiae

Rb. Deinde circueat basilicam tribus vicibus aqua s-a conspergendo parietes

Ant. Asperges me Ps. Miserere

Or. Sic benedictionem tuam

Ant. Tu Dne Ps. Exsurgat Ds

Or. Solus ineffabilis

Ant. Haec est domus Dni Ps. Qui habitat

Or. Adiutor altissime Ds

Rb. Deinde aspergat per medium ecclesiae in longum et latum

Ant. Domus mea Ps. Narrabo nomen *cum* Gloria

Or. Ds qui iacob famulo tuo praelecto

⁴⁰ Mivel a litániákban mindig szerepel három olyan vers, amelyet a celebráns énekel áldó mozdulattal az éppen aktuális szentelésre vonatkozóan, a kódex itt közli a papszentelésre, a zsinatra és a vezeklők visszafogadására alkalmazott szövegeket is.

⁴¹ Ld. alább, az oltárszentelés után, a „Hamuszentelés” cím alatt.

Rb. Qua finita in medio ecclesiae

FÖLSZENDELŐ IMÁDSÁGOK (39^v)

Accl. Flectamus, Levate

Or. Ds qui loca nomini tuo dicata

Accl. Flectamus, Levate

Or. Ds sanctificationum

Rb. Hic signet episcopus versus orientem meridiem et aquilonem

VD Adesto precibus nostris

TÖMJÉNEZÉS ÉS OLAJKENET AZ OLTÁRON (41^r)

Ant. Introibo ad altare Ps. Iudica me

Rb. Tunc faciat maltam de calce ... extergatur altare ... offerat incensum super altare

Ant. Dirigatur Dne

Rb. Tunc de oleo sanctificato faciat pontifex crucem in medio altaris

Ant. Erexit Iacob [Ps. Fundamenta]⁴² [Quam dilecta]

[Or. Dm universitatis]

Ant. Mane surgens Iacob [Ps. Quam dilecta] [Ds noster refugium]

[Or. Ds qui ad sacrificandum]

Ant. Aedificavit Moyses Ps. Dne refugium [Fundamenta]

[Or. Ds ops ut singulare illud]

Ant. Unxit te Dns Ps. Eructavit

[Or. Ds qui de vivis]

Rb. Deinde in circuitu ecclesiae vadat pontifex faciat crucem cum pollice suo cum ipso chrismate

A FALAK MEGKENÉSE KRIZMÁVAL (41^r)

F. Sanctificetur hoc templum

Ant. Sanctificavit Dns Ps. Laetatus sum

Ant. Haec est domus Dni Ps. Nisi Dns

Ant. Domus mea Ps. Lauda Ierusalem

[Ant. Lapidet pretiosi Ps. Lauda Ierusalem

Or. Ops spe Ds effunde]

Rb. Tunc rediens ad altare offerat ibidem incensum

Ant. Ecce odor filii mei

Sequitur benedictio altaris (41^v)

FÖLSZENDELŐ IMÁDSÁGOK (1) (41^v)

Or. Dei Patris optis

Rb. Deinde sequitur altaris consecratio

Accl. Flectamus, Levate

Or. Qs ops Ds in cuius honore altare hoc

Ant. Confirma hoc Ds cum Gloria

[Exh. Lapidem hunc fratres dilectissimi]

Rb. Postea tenentes subdiaconi vel acolythi tabulas lintemina vel omnia

⁴² A zsoltárok sorrendjét valaki utólag átrendezte: az előbbieket kihúzta és az utóbbiakra változtatta. Az orációk is toldalékosak, a szertartásnak ez a szakasza tehát idővel kidolgozottabbá vált.

AZ OLTÁRFÖLSZERELÉSEK MEGÁLDÁSA (42^r)⁴³

Or. Supplices tibi
 Or. Dne Ds ops sicut ab initio
 Or. Ds ops universarum
 [Or. Exaudi Dne preces nostras et haec linteamina]
 Or. Dne s-e Pater ops aeterne Ds clemens et propitius
 [Or. Ops et misericors Ds qui ab initio utilia]
 VD Qui post offencicula
 Rb. *Benedictio ad omnia in usu basilicae*

TEPLOMI SZEREK ÉS PARAMENTUMOK MEGÁLDÁSA (1) (43^r)

Or. Dignare Dne Ds rex ops
 Rb. *Benedictio ad albas planetas stolas vel cingulos*
 Or. Dne Ds Pater ops rex magnificus triumphator⁴⁴
 [Or. Exaudi nos Dne Ds noster et precum]
 Rb. *Benedictio altaris*

OLTÁRSZENTELÉS TEMPLOMSZENTELÉSEN KÍVÜL (44^r)

Or. Maiestatem tuam humiliter imploramus
 [Or. Lapidem hunc]
 Rb. *Benedictio lapidis itinerarii*
 Pf. Dm Patrem optem
 Rb. *Consecratio lapidis*
 Or. Exaudi nos Ds noster
 Rb. *Tunc accipiens ponat tabulam aspergat eam*
 F. In nomine Patris et Filii, Pax tecum
 Rb. *Tunc ponat chrisma in confessionem*
 F. Consecretur hoc sepulcrum
 Rb. *Et ponat reliquias in medio*
 Ant. Sub altare Dei
 Rb. *Deinde liniat capsellam oleo deinde liniat chrismate*
 F. Consecrare et sanctificare
 Rb. *Et tunc accendat quinque grana incensi*
 Ant. Dirigatur Dne
 Or. Ds qui ex omni coaptatione
 Exh. Lapidem hunc fratres carissimi
 Or. Supplices tibi Dne
 VD Qui post offencicula
 Or. Qs ops Ds
 Rb. *Benedictio tabulae*
 Pf. Dm optem fratres dilectissimi
 Rb. *Deinde vadunt ad eum locum in quo reliquiae praeterita nocte cum vigiliis fuerunt*

PROCESSZIÓ AZ EREKLYÉK SÁTRÁHOZ (45^r)

Or. Virtutum caelestium
 Or. Ds qui ad [te] ineffabilis observantiam

⁴³ Az itt következő három egység nem része a templomszentelés cselekménysorának, az ordó az ereklyék sátrához vezetett processzióval folytatódik.

⁴⁴ Vö. PV 73^v-74^r, erős variánsát ld. fentebb, a diákonusszentelés előtt.

FÖLSZENTELŐ IMÁDSÁGOK (2) (45^r)

VD Ut propensiori cura

EREKLYÉK ÁTVITELE ÉS ELHELYEZÉSE AZ OLTÁRBAN (1) (45^v)

Or. *Habitator s-arum mentium*

[Or. *Ds qui super mysticam*]

Rb. Consecratio cineris in dedicatione ecclesiae quae est supra

HAMUSZENTELÉS (46^r)⁴⁵

Ex. *Exorcizo te cinis*

Or. *Ops spe Ds parce metuentibus supplicibus propitiare*

Rb. Orationes istae speciales in capite Quadragesimae

Ant. *Immutemur*

Or. *Ds qui non mortem*

Ant. *Iuxta vestibulum*

F. *Memento homo quia pulvis es et cinis*

Or. *Ds qui humiliatione*

[*Rb. Benedictio vini*

Or. *Dne ops Christe qui ex quinque panibus*]

Rb. Ad ostium ecclesiae ubi litaniae

EREKLYÉK ÁTVITELE ÉS ELHELYEZÉSE AZ OLTÁRBAN (2) (47^r)

Or. *Ds qui sacrandorum tibi auctor*

Rb. Et tunc portantes feretrum

Sermo ante introitum ecclesiae

Rb. Ungat superliminare ecclesiae chrismate

[F. *Porta sis benedicta*]

Or. *Domum tuam qs Dne*

Rb. Tunc accipiant ... et ingrediendo

Ant. *Ingredimini cum Gloria*

R. *S-i Dei*⁴⁶

R. *Benedicta gloria Dni V. Cantate Dno*

Rb. Et [cum] intraverit ... recondat reliquias

Ant. *Exsultabunt s-i in gloria Ps. Cantate*

Rb. Et antequam recludantur

Or. *Ds qui in omni loco dominationis*

Rb. Hac expleta ponat chrisma in confossionem

F. *In nomine Patris, Pax tibi*

Rb. Tunc accipiens tabulam confirmet eum

F. *In nomine Patris, Pax tibi*

Rb. Et recondantur reliquiae in confossione

Ant. *Sub altare Dni Ps. Exsultabunt s-i*

Rb. Postmodum ponat tabulam

Or. *Ds qui ex omni coaptatione*

Rb. Deinde liniet eam cum calce

F. *In nomine Patris*

Rb. Et mittat chrisma per quattuor cornua

⁴⁵ A kódex a Szent Gergely-víz szenteléséhez kapcsolódóan közli itt, ld. a 21. jegyzetnél. Ezeket a szövegeket a lap végéig ugyanaz a kéz írta, mint a kódex első lapját és a végét.

⁴⁶ Kihúzza.

Ant. Corpora s-orum in pace sepulta sunt *cum* Gloria

Rb. Finita oratione diaconi vestiant altare

AZ OLTÁR BEÖLTÖZTETÉSE ÉS MEGÁLDÁSA (48^r)

Ant. Circumdate Sion Ps. Mirabilis Ds *cum* Gloria

Rb. Postea quoque offerat incensum

V. Omnis terra [3×]

Kyrie eleison, Pater noster

V. Fundata est domus Dni

V. Dns in templo s-o suo

V. Domus mea

Or. Descendat qs Dne Ds noster

Rb. Post velant altare

Or. Ops spe Ds altare hoc nomini tuo dicatum

Rb. Postea det episcopus benedictionem altari dicendo

V. Sit nomen Dni

Rb. Et sic missa agatur ordine suo cum Gloria in excelsis

[*Rb. Finita autem consecratione dicatur commendatio scilicet*

F. Tibi s-e commendamus]⁴⁷

Rb. Consecratio patenae

TEPLOMI SZEREK ÉS PARAMENTUMOK MEGÁLDÁSA (2) (48^v)

Pf. Oremus fratres carissimi ut divinae

Rb. Hic ungat oleo patenam

Or. Consecrare et sanctificare digneris Dne hanc patenam

[F. Consecramus et sanctificamus]

Rb. Hic faciens crucem de chrismate

Or. Consecrare et sanctificare digneris Dne hunc calicem

Rb. Consecratio calicis

Pf. Oremus dilectissimi

Or. Dignare Dne calicem istum

[Or. Ds qui post typicum Pascha]

Or. Ds qui Moysi famulo tuo in Horeb

Rb. Benedictio crucis

Or. Benedic Dne hanc crucem tuam

Or. Rogamus te Dne s-e Pater aeternae Ds ut digneris benedicere hoc signum crucis

Or. Sanctifica Dne Iesu Christe signaculum istud

Or. Ops spe Ds cuius s-um et terribile nomen

Rb. Hic aspergatur aqua benedicta

Or. Sanctifica Dne istud signum crucis

Rb. Benedictio super vestimenta sacerdotalia seu levitica

Or. Ops spe Ds qui Moysen

Or. Dne Ds Pater ops rex et magnificus triumphator

Rb. Benedictio corporalis

Or. Ops spe Ds benedic lintheamen istud

[Or. Dne Ds qui iam sanctificare dignatus es hoc genus

Or. Clementissime Dne

Or. Ds qui pro generis humani]

Or. Clementissime Dne cuius inenarrabilis virtus

⁴⁷ A formulát ld. a kódex elején.

Reconciliatio violatae ecclesiae (52^r)⁴⁸

Or. Ops et misericors Ds ds qui sacerdotibus

Or. Aufer a nobis

Rb. Tunc intret ipse pontifex

Lit.

Accl. Flectamus, Levate

[Ex. Exorcizo te creatura salis

Or. Dne s-e Pater ops statutor

Ex. Exorcizo te creatura aquae

Ex. Exorcizo te cinis

Rb. Tunc misceatur

F. Fiat commixtio

F. Fiat commixtio

Or. Ops spe Ds sanctificator

Pf. Dm optem fratres carissimi etc.]

Or. Ds qui peccati veteris hereditariam

Rb. Et benedicat aquam ... mixtam

Or. Dm indultorem criminum

VD Cuius bonitas ut non habuit principium

Praefatio consecrationis capsarum (53^v)

Pf. Oremus dilectissimi

VD Inaestimabilis Ds ineffabilis Ds

Or. Dne Ds ops qui ut murmur insani populi

Reconciliatio paenitentium in Cena Dni (55^r)⁴⁹

Rb. Sedente enim pontifice prae foribus ecclesiae

A VEZEKLŐK A PÜSPÖK ELÉ JÁRULNAK (55^r)

Ant. Venite venite

Accl. Flectamus, Levate

Rb. Tunc omnes genua stantes flectant

Ant. Venite venite

Accl. Flectamus, Levate

Rb. Ut antea et sic ad medium pavimentum

Ant. Venite venite

Accl. Flectamus, Levate

Rb. Mox cum diacono paenitentes corruant ad pedes episcopi

Ant. Venite venite Ps. Beati immaculati

Exh. Adest o venerabilis pontifex

Rb. Mox surgat episcopus

A TEMPLOM KAPUJÁBAN (56^v)

Ps. Miserere mei Ds

Ps. Ds in nomine tuo

⁴⁸ Vö. PV 74^r. A két ordó a rubrikák megfogalmazása szintjén is közel áll egymáshoz.

⁴⁹ Vö. H 44^r skk.

Ps. Miserere mei Ds miserere

Ps. Ds misereatur nostri

Ps. Ds in adiutorium

Pater noster

V. Iniquitates meas

V. Averte faciem tuam a peccatis meis

V. Redde mihi laetitiam

Or. Adesto Dne supplicationibus nostris

Or. Ds qui humani generis benignissimus

Or. Praesta qs Dne his famulis

Rb. Post haec surgant paenitentes

Exh. Re integra (sic) in eis apostolice pontifex

Rb. Commonantur ab episcopo paenitentes ut quod paenitendo diluerint

Ant. Venite venite Ps. Benedicam Dno in omni tempore⁵⁰

Rb. Interim paenitentes manuatim ab archidiacono reddantur

BEVONULÁS A TEMPLOMBA (58^v)

Ant. Cor mundum Ps. Miserere⁵¹

Rb. Quo finito prosternat se episcopus una cum paenitentibus

Kyrie eleison, Pater noster

V. Salvos fac

V. Convertere Dne

V. Mitte eis Dne

V. Illustra faciem

V. Salvos eos fac

V. Dne vide humilitatem

V. Exaudi eos Dne quoniam

V. Ne memineris

[V. Dne exaudi, Dns vobiscum]

V. Adiuva eos Ds

Or. Ops spe Ds confitentibus tibi

Or. Ops et misericors Ds qui peccatorum

Or. Dne s-e Pater ops aeternae Ds respice propitius

Or. Ds misericors Ds clemens

Or. Exaudi preces nostras Dne et tibi confitentium

Or. Praeveniat hos famulos

Or. Adesto Dne supplicationibus nostris

Or. Dne Ds noster qui offensione

Or. Precor Dne clementiam tuae maiestatis

Or. Exaudi qs ops Ds preces nostras

Or. Adesto Dne supplicationibus nostris

Or. Ds misericors ds clemens

Or. Maiestatem tuam qs Dne

Or. Ops spe Ds miserere supplicibus

Or. Famulos tuos qs ops Ds

Rb. Absolutio pontificis

FÖLÖLDOZÁS (61^r)

Or. Dns Iesus Christus qui dignatus est discipulis suis dicere

⁵⁰ Az antifóna verzusonként visszatér.

⁵¹ Diaszmatikus neumákkal, az első sor vonalrendszeren, ld. a tanulmányhoz közölt képen.

Or. Et sicut peccata totius mundi
 Or. Devotionem quoque nostram
 Or. Adiuvente Dno nostro
Rb. Hic aspergat eos aqua benedicta
 F. Exsurgite qui dormitis
Rb. Tunc episcopus osculetur eos singulos

Oratio dum dns pontifex praeparat se ad missam (62r)⁵²

Or. Non de meritorum meorum
 Ps. Quam dilecta
 Ps. Benedixisti Dne
 Ps. Inclina Dne
 Ps. Credidi propter
 Ps. De profundis
 Ps. Intret in conspectu
 Ant. Ne reminiscaris
 Lit.
 Kyrie eleison, Pater noster
 V. Et veniat super nos, Salutare tuum
 V. Peccavimus Dne, Iniuste egimus
 V. Adiuva nos, Et propter gloriam
 V. Repleatur os, Ut cantem
 V. Dne averte, Et omnes
 V. Cor mundum, Et spiritum
 V. Ne proicias, Et Spiritum S-um
 V. Redde mihi, Et spiritu
 V. Ostende nobis, Et salutare
 V. Fiat misericordia, Quemadmodum
 V. Sacerdotes tui, Et s-i
 V. Esto nobis, A facie
 V. Propitius esto
 V. Exsurge Christe, Et libera
 V. Dne exaudi, Et clamor
 Or. Fac me quaeso ops Ds ita iustitia
 Or. Aures tuae pietatis
 Or. Oramus te s-a Trinitas
 Or. Clementissime Ds qui omnium occultorum
 Or. Ds qui de indignis

BEÖLTÖZÉSI IMÁK (65v)⁵³

Ant. Exue me Dne veterem hominem
Rb. Ad sandalia dum calciat pedes suos dominus episcopus dicat hanc orationem
 Or. Calcia Dne pedes meos
Rb. Dum pectit caput suum episcopus dicat
 Or. Rogo te Pater Sabaoth
Rb. Dum lavat manus suas episcopus dicat
 F. Lavabo inter innocentes

⁵² A miserend rubrikáit teljes terjedelmükben átfírom.

⁵³ Vö. BS 114v.

Or. Amplius lava me Dne
 Or. Largire sensibus nostris
Rb. Ad manutergium dum extergat manus suas episcopus dicat
 Or. Da Dne virtutem manibus meis
Rb. Ad humerale a diacono dum imponitur dominus episcopus dicat hanc orationem
 Or. Obumbra Dne caput meum
Rb. Dum involvit se humerali dicat
 Or. Humeros meos et pectus meum
 Or. Munda me Dne ab omni immunditia
Rb. Ad lineam tunicam
 Or. Indue me Dne vestimento salutis
 Or. Ops spe Ds te suppliciter exoro
Rb. Ad cingulum dum praecingit se dicat
 Or. Circumcinge lumbos meos
 Or. Praecingo lumbos corporis mei
Rb. Ad balteum
 Or. Accinge gladium tuum Dne
Rb. Ad stolam dum imponit cervici dicat
 Or. Stola iustitiae circumda
 Or. Tollite iugum meum
Rb. Ad stolam dum innectit cingulo dicat
 Or. Disrumpe Dne vincula peccatorum meorum
Rb. Ad ciriothecas (sic)
 Or. Indue Dne Ds ops manus meas
Rb. Ad anulum
 Or. Anulum tuae subarrationis
Rb. Dalmatica dum induitur dicat
 Or. Dne Ds indue me quaeso vestimento salutis
 Or. Largire mihi Dne Ds caritatem tuam
Rb. Ad casulam dum induit se dicat
 Or. Indue me Dne ornamento humilitatis
 Or. Creator totius creaturae Ds
Rb. Ad phanonem
 Or. Signum innocentiae pone Dne super manum meam
 Or. Da mihi Dne sensum rectum
Rb. Ad cindarim
 Or. Pone Dne galeam salutis in capite meo
Rb. Dum dominus episcopus praeparat se
 Or. Summe sacerdos et vere pontifex

Paratus presbyter intrat ad altare dicens (71^r)

Ant. Introibo ad altare Dei Ps. Iudica me Ds
 V. Adiutorium nostrum
Rb. Deinde faciat confessionem
 V. Ds tu conversus
 V. Ostende nobis
 V. Dne exaudi
 V. Dns vobiscum
 Or. Aufer a nobis

- Or. Ops spe Ds qui me peccatorem⁵⁴
 [F. Iube domne, Dns sit in corde tuo]
Rb. Quando sacerdos mittit aquam in calicem
 Or. Ds qui humanae substantiae
 V. Ostende nobis Dne
 Or. Ex latere Dni
Rb. Commixtio vini et aquae
 F. Fiat commixtio et consecratio vini et aquae pariter
Rb. Quando ponit calicem in altare
 Or. Offerimus tibi Dne calicem salutaris
 Ant. In spiritu humilitatis
 F. In nomine Dni nostri Iesu Christi sit signatum
Rb. Sequitur oratio super hostiam et calicem signo crucis
 Or. Veni sanctificator
Rb. Cum ponit incensum in turibulum dicit
 Or. Per intercessionem beati Michaelis
Rb. Cum incensat calicem
 F. Incensum istud a te benedictum
 Ps. Dirigatur Dne oratio mea
Rb. Tunc inclinet se ante altare
 Or. Suscipe s-a Trinitas
Rb. Erigens et vertat se ad populum
 F. Orate fratres
Rb. Circumstantes respondeant
 F. Suscipiat Dns sacrificium
Rb. Haec praefatio et Communicantes per octo dies repetatur de Nativitate
 VD Qui per incarnati Verbi, Communicantes
Rb. ... de Epiphania
 VD Quia cum Unigenitus tuus in substantia, Communicantes
Rb. ... cottidie usque ad Cenam
 VD Qui corporali ieiunio
Rb. In Cena Dni
 Communicantes, Hanc igitur
Rb. ... de Pascha
 VD Te quidem Dne omni tempore, Communicantes, Hanc igitur
Rb. ... hodie et usque vigiliam Pentecostes
 VD Qui post resurrectionem suam, Communicantes
Rb. ... de S-o Spiritu
 VD Qui ascendens super omnes caelos, Communicantes, Hanc igitur
Rb. De s-a Trinitate
 VD Qui cum Unigenito
Rb. ... in omnibus sollemnitatibus s-ae Mariae
 VD Et te in veneratione beatae Mariae⁵⁵
Rb. De s-a Cruce

⁵⁴ A szövegben ez az egyetlen apológia, amely a „tridentí” miseordóhoz képest eltér. A BS 114^v miseordó-kezdeménye az *Aufer a nobis* könyörgéssel megszakad, a XIV-XVI. századi esztergomi és zágrábi misszálék nem tartalmazzák ezt a tételt. Megvan viszont a Pray-kódex 24^v oldalán (ennek jelentősége nem egyértelmű, mert a szakramentárium az előkészületi imákból bőséges készletet tartalmaz).

⁵⁵ Az írás inentől megváltozik. Ugyanez a kéz jegyezte be a kódex elejére a görög ábécét és az oltár főlajánlási formuláját. A miseordó elejét megismétlő, alább következő betoldás is az ő munkája.

VD Qui salutem humani generis

[Ant. Introibo ad altare Dei Ps. Iudica me Ds

V. Adiutorium nostrum

V. Ds tu conversus

V. Ostende nobis

V. Dne exaudi, Dns vobiscum

Or. Aufer a nobis

Or. Ops spe Ds qui me indignissimum

Rb. Benedictio evangelii

F. Dns sit in corde tuo

Or. Ds qui humanae substantiae

Or. Ex latere Dni

F. Fiat commixtio et consecratio vini et aquae pariter

Or. Offerimus tibi Dne calicem salutaris

Ant. In spiritu humilitatis

F. In nomine Dni nostri Iesu Christi sit signatum

Or. Veni sanctificator

Or. Per intercessionem beati Michaelis

F. Incensum istud a te benedictum

Ps. Dirigatur Dne oratio mea

Or. Suscipe s-a Trinitas

F. Orate fratres

F. Suscipiat Dns sacrificium]

*Rb. De omnibus apostolis*⁵⁶

VD Te Dne suppliciter exorare ut gregem tuum

Rb. Praefatio cottidiana

VD Per quem maiestatem tuam

Rb. Hic inclinet se ante altare cum omni humilitate et dicat

Te igitur

Rb. Hic ter signet tam super hostiam quam super calicem

... dona haec munera

Rb. Hic communiter signet ter tam super hostiam quam calicem

Quam oblationem

Rb. Hic separatim semel signet super hostiam et postea super calicem

... corpus et sanguis fiat

Rb. Hic accipiens hostiam reverenter elevet eam iunctis manibus ita dicendo

Qui pridie quam pateretur

Rb. Hic reponat hostiam et levet calicem dicendo

Simili modo

Rb. Hic deponat calicem in altare et tenens eum sinistra manu dextera benedicat et benedictione facta iterum

elevet et teneat

... item gratias agens

Rb. Hic reponat calicem

... memoriam facietis

Rb. Hic tres primas cruces faciat super panem et calicem quartam super panem et quintam super calicem

dicendo ... Hic inclinet cancellando manus

Supplices te rogamus

Rb. Hic erigat se et osculetur altare dicendo

... ut quotquot ex hac altaris

Rb. Hic ponat crucem super deinde super calicem ... hic signet seipsum

⁵⁶ Az írás innettől ismét az elsődleges kéztől származik.

Memento etiam Dne

Rb. Hic percutiat pectus suum aliquantulum dicens

Nobis quoque peccatoribus

Rb. Hic ter simul signet tam super hostiam quam super calicem

Per quem haec omnia

Rb. Hic discooperiat calicem et accepta hostia ter cum ea signet super calicem dicendo

... per ipsum et cum ipso

Rb. Hic cum hostia bis inter se et calicem signet dicens

... tibi Deo Patri

Rb. Hic dextra manu tenens hostiam super calicem eleuet et dicat

... per omnia saecula

Rb. Hic reponat calicem et cooperiat dicens

Oremus, Praeceptis salutaribus, Libera nos

Rb. Hic accipiat patenam et signet se cum ipsa et submittet eandem hostiae ponat hostiam in patena

Da propitius pacem

Rb. Hic discooperiat calicem et cum reuerentia frangat hostiam per medium super patenam et mediam quae est in dextra manu ponat in patena et de illa quae est in sinistra manu accipiat particulam et quae remanet in sinistra adiungatur particulae quae est in patena

Per eundem

Rb. Hic frangat hostiam

... qui tecum vivit

Rb. Hic cum ipsa particula tertia signet super sanguinem

Per omnia saecula, Pax Dni

Rb. Hic mittat particulam in sanguinem dicens

F. Fiat commixtio et consecratio corporis

Agnus Dei

Rb. Antequam osculetur altare dicat

Or. Dne Iesu Christe qui dixisti

Rb. Hic det pacem ministro osculando corpus Dni et altare

Pax tecum, Et cum, Habete vinculum pacis⁵⁷

Rb. Antequam sumat corpus Dni

Or. Dne Iesu Christe Fili Dei vivi

Rb. Antequam communicet

Or. Perceptio corporis tui

Rb. Hic remota palla super calice accipiat patenam et cum dextra manu accipiat corpus Dni et teneat super patenam cum reuerentia

F. Panem caelestem accipiam

Rb. Hic dicat tribus vicibus

F. Dne non sum dignus

Rb. Hic signet se cum ipso corpore Dni et reuerenter sumat si quid inde (?) remanserit in patena cum digito ponat in calicem et sic percepto corpore dicat

F. Corpus Dni nostri

Rb. Hic accipiat calicem cum reuerentia

F. Quid retribuam

Rb. Hic sumat sanguinem Christi et dicat

F. Sanguis Dni nostri

Rb. Postquam communicaverit

Or. Quod ore sumpsimus

Or. Corpus tuum Dne quod sumpsi

⁵⁷ Ez a kiengesztelődési formula is hiányzik a „tridenti” miseordóból, de a XVI. századig adattolt Esztergomban és Zágrábban is.

[Benedictionale] (81^r)*[Rb. In Nativitate]***TEMPORÁLE** (81^r)⁵⁸

Ben. Benedicat vobis ops Ds, Et qui eum qui est panis angelorum, Quique eius infantiam

Rb. In Nativitate Ioannis evangelistae

Ben. Ops Ds dignetur vobis, Concedatque vobis ut quod ille, Quo eius documento

Rb. In Purificatione s-ae Mariae

Ben. Ops Ds qui Unigenitum, Et qui eum ut legem, Quo ei et pro turturibus castitatis

Rb. In Cena Dni

Ben. Benedicat vos Ds, Et qui ad celebrandam Redemptoris, Ipsiusque opitulante

Rb. Die s-o Paschae

Ben. Benedicat vobis ops Ds, Et qui ad aeternam vitam, Et qui expletis ieiuniorum

Rb. De Ascensione Dni

Ben. Benedicat vobis ops Ds, Concedat propitius, Et qui eum consedere Patri

Rb. In die s-o Pentecostes

Ben. Ds cui hodierna die, Et ille ignis qui per apostolos, Quique dignatus est diversitatem

*Rb. In festivitate s-ae Crucis***SZANKTORÁLE** (82^v)⁵⁹

Ben. Benedicat vobis ops Ds, Concedatque vobis, Quatenus vosmetipsos abnegando

Rb. In Assumptione s-ae Mariae

Ben. Ops spe Ds qui Unigenitum, Dignare Dne Iesu Christe, Et qui hac die

Rb. In Nativitate s-ae Mariae

Ben. Dne Ds qui cum te non capiant, Sanctificet gregem, Et te protegente exsultent

Rb. In festivitate Omnium s-orum

Ben. Per intercessionem supernorum civium, Et eorum tutela, Qui per omnimoda

*Rb. In Natali unius apostoli***KOMMÚNE** (83^v)⁶⁰

Ben. Ds qui vos in apostolicis, Defendatque vos, Quo per eorum intercessionem

Rb. In Natali unius martyris

Ben. Beati martyres, Extendat in vos, Quo eius in caelo

Rb. In Natali plurimorum martyrum

Ben. Benedicat vobis Dns, Commendet vos eorum intercessio, Et sicut illi per diversa

⁵⁸ Az írás inntől megint a második kézé, aki a prefációk közti toldalékot és az első lapot is írta. Az áldásokat vö. BS 9^v (In Nativitate), 12^r (In octava s-i Ioannis), 21^r (In Purificatione s-ae Mariae), 39^v (In Cena Dni), 41^r (In dominica Paschae), 47^r (In Ascensione Dni), 48^v (In s-o die [Pentecostes]).

⁵⁹ Vö. PV 129^r (De Exaltatione s-ae Crucis), a BS a megfelelő helyen hiányos. A nagyboldogasszonyi áldás mindkét pontifikáléban eltér ettől, vö. BS 65^v (In Assumptione s-ae Mariae) és PV 128^v (De Assumptione s-ae Mariae). Egyezik a PZ-vel PV 128^v (In Nativitate s-ae Mariae — ez az az áldás, amely nem szerepel a Supplementum Anianensében), eltér a BS 66^r (In Nativitate s-ae Mariae). Szintén egyezik a PV 129^v (In festivitate Omnium s-orum), de eltér a BS 68^r (In festo Omnium s-orum).

⁶⁰ Vö. BS 72^r (In plurimorum apostolorum), 72^v (In unius martyris), 73^r (In natali plurimorum martyrum), 73^v (In natali unius confessoris), 74^r (In natali plurimorum confessorum), PV 131^r (Unius virginis), eltér tőle a BS 74^v (In natali unius virginis), PV 131^r (In anniversario dedicationis), nincs megfelelője a BS-ben. A Mindenszentekre adott alternatív áldásnak egyik pontifikáléban sem találtam párhját, vö. BS 68^r (In festo Omnium s-orum), PV 129^v (In festivitate Omnium s-orum).

Rb. In Natali unius confessoris

Ben. Ops Dns det vobis, Et qui illum fecit, Quo eius et exemplis

Rb. In Natali plurimorum confessorum

Ben. S-orum confessorum suorum, Eorum vos efficiat, Quo eorum imitantes

Rb. In Natali unius virginis

Ben. Benedicat vos Dns, Ut eius opitulatione, Quo sicut illa sexu fragili

Rb. In Dedicatione ecclesiae

Ben. Ops Ds qui vos hodierna, Concedatque vobis fieri, Quatenus mente et corpore

Rb. Benedictio alia in festivitate Omnium s-orum

Ben. Benedicat vobis ops Dns, Et quorum meritis gloriosum, Quo eorum intercessione

Missa in Dedicatione ecclesiae (84^v)

Intr. Terribilis

Or. Ds qui nobis per singulos annos

Lc. Vidi civitatem s-am

Ev. Ingressus Iesus

Or. Annue qs Dne precibus nostris ut quicumque

Or. Ds qui Ecclesiam tuam sponsam vocare